

Asia: VN/1972/2020

Lausuntopyyntö luonnoksesta valtioneuvoston koulutuspoliittiseksi selonteoksi

Lausunnonantajan lausunto

Yleiset selontekoa koskevat kommentit

Erilaisten oppijoiden liiton näkökulmasta Koulutuspoliittinen selonteko on hyvällä tavalla kunnianhimoinen ja kattava. Erityisesti ilahduttaa varhaiskasvatuksesta alkavan ja läpi koko koulutuspolun kulkeva painotus riittävän ja oikea-aikaisen tuen varmistamiseen.

Lausunrossamme tarkastelemme koulutuspoliittista selontekoa erityisesti kehityksellisten oppimisvaikeuksien (luki-, matematiikan ja hahmottamisen vaikeus) näkökulmasta. Kehityksellisillä oppimisvaikeuksilla tarkoitetaan luku- ja/tai kirjoitustaidossa ja matematiikan taidoissa esiintyviä erityisiä (kapea-alaisia) vaikeuksia. Ne ovat synnynnäisiä, usein perinnöllisiä ja pysyviä, ja johtuvat keskushermoston toiminnan poikkeavuudesta. Ne ilmenevät riippumatta henkilön muusta lahjakkuudesta. Yksittäisiä oppimisvaikeuksia esiintyy 5–10 %:lla lapsista, mutta kun huomioidaan niiden päällekkäisyys sekä laajemmin ominaisuudet, joista puhutaan arkikielessä oppimisvaikeuksina, vaikeuksia arvioidaan olevan noin 20 %:lla lapsista. Muita oppimiseen vaikuttavia haasteita ovat vaikeudet kielellisissä taidoissa, hahmottamisen ja motoriikan taidoissa sekä keskittymisen taidoissa. Lisäksi oppimisen vaikeutta voivat aiheuttaa lapsen/nuoren elämäntilanteeseen ja sosiaaliseen ympäristöön liittyvä kuormitus.

Erilaisten oppijoiden liiton näkemykset pohjaavat toisaalta kokemustietoon, jota saamme oppimisvaikeuksia kokevilta nuorilta ja aikuisilta sekä vanhemmilta, joiden lapsilla on oppimisvaikeuksia, toisaalta asiantuntijatietoon, joka perustuu EOLn henkilöstön, yhteistyökumppaneiden sekä toimintaamme osallistuvien vapaaehtoisten ammattilaisten asiantuntemukseen.

Kommentit lukuun 2. Visio/tavoitetila – koulutus ja tutkimus kohti 2040-lukua

-

Kommentit lukuun 3.1 Varhaiskasvatus sekä esi- ja perusopetus

Oppimisvaikeudet ja muut oppimisen haasteet voivat vaikuttaa lapsen/ nuoren oppimiseen ja hyvinvointiin sekä koko myöhempään elämänkulkuun eri tavoin, riippuen hänen saamastaan tuesta. Lisäksi oppimisen haasteet ovat usein juurisyy lapsen käyttäytymisen ja ryhmässä toimimisen ongelmien taustalla. Siksi niihin on varhaiskasvatuksessa ja perusopetuksessa kiinnitettävä erityistä huomiota.

Tieto ja ymmärrys oppimisvaikeuksista on parin viime vuosikymmenen aikana lisääntynyt huomasti, oppimisvaikeudet tunnistetaan aiempaa paremmin ja tuen keinoja ja oppimisen apuvälineitä on kehitetty. Kuitenkin peruskoulustamme valmistuu edelleen suuri joukko nuoria, joiden oppimisvaikeutta ei ole tunnistettu, jotka eivät ole saaneet varhaiskasvatuksessa ja perusopetuksessa tarvitsemaansa tukea, ja joiden valmiudet toisen asteen opintoihin ovat heikot tai heikommät kuin mihin heidän potentiaalinsa antaisi mahdollisuuden. Erityisesti lievemmät oppimisvaikeudet jäävät varhaiskasvatuksessa ja perusopetuksessa helposti huomaamatta, mutta nekin kuormittavat lasta aiheuttaen usein uupumista, alisuoriutumista ja/tai haasteellista käyttäytymistä. Lievemmätkin oppimisvaikeudet ovat suuri riski itsetunnon ja minäkäsityksen heikkenemiselle, ne aiheuttavat usein häpeän ja huonommuuden tunteita ja myös altistavat kiusaamiselle.

On hienoa, että varhaiskasvatukseen ja perusopetukseen halutaan ohjata aiempaa enemmän resursseja. Resurssien kohdentamisessa keskeistä on varmistaa, että ne käytetään parhaalla mahdollisella tavalla. Ymmärrys ja osaaminen erilaisen oppijan – samoin kuin hänen vanhempiansa – kohtaamisessa on ensiarvoisen tärkeää, koska lapsen hyvinvointi ja oppiminen perustuvat hyvään käsitykseen itsestä ja omasta oppimiskyvystä. Tähän täytyy varhaiskasvatuksessa ja perusopetuksessa olla riittävästi aikaa. Lapsen tulee myös saada onnistumisen kokemuksia ja kokea opettajan luottavan hänen mahdollisuuksiinsa. Selonteossa todetun seurannan, ohjauksen ja koordinoinnin tuleekin kohdistua paitsi tuen määrään myös sen sisältöihin. Opettajien osaamista erilaisen oppijan kohtaamisessa ja tukemisessa tulee lisätä sekä varhaiskasvatuksessa että perusopetuksessa.

Opettajien osaamisen ja tuen kehittämisen kannalta erittäin tärkeää on, että ”rahoituksen painopistettä siirretään perusrahoitukseen ja pitkäjänteisen kehittämisen tukemiseen avustushakujen sijaan” (selonteko).

Varhaiskasvatukselle ja perusopetukselle asetettavien velvoittavien laatutavoitteiden ja niiden toteutumista kuvaavien indikaattoreiden tulee sisältää oppimisvaikeuksien tunnistaminen varhaiskasvatuksen ja perusopetuksen arjessa, erilaisen oppijan kohtaaminen sekä oppimisvaikeuksissa annettava tuki. Perinteisten ja digitaalisten oppimisen apuvälineiden käytön ja ohjauksen osaaminen tulee sisällyttää laatutavoitteisiin siten, että jokaiseen kouluun saadaan mahdollisimman nopealla aikataululla osaamista ohjata ja tukea oppimisen apuvälineistä hyötyvää lasta niiden käytössä.

On tärkeää, että ”lainsäädännöllä turvataan lapsen ja nuoren kehitykselle, oppimiselle ja hyvinvoinnille riittävä oikea-aikainen tuki ja matalan kynnyksen palvelut yhdenvertaisesti kaikkialla Suomessa” (selonteko). Kuitenkin tälläkin hetkellä lainsäädännön ja kolmiportaisen tuen mallin on tarkoitus taata riittävä ja oikea-aikainen tuki, mutta käytännössä suuri osa lapsista ei saa varhaiskasvatuksessa ja perusopetuksessa tarvitsemaansa tukea. Siksi laajempi koulutus sekä tiiviimpi ohjaus, seuranta (laadulliset indikaattorit) ja valvonta ovat välttämättömiä yhdenvertaisuuden toteutumiseksi.

Samalla tulee huolehtia varhaiskasvattajien ja opettajien jaksamisesta ja hyvinvoinnista. Vain hyvinvoivat, jaksavat ja työstään pitävät opettajat pystyvät kohtamaan myös erilaiset oppijat heidän itsetuntoaan ja minäkäsitystään vahvistavalla tavalla ja tukemaan heidän oppimistaan. Opettajien tulee saada koulutusta ja tukea myös erilaisten oppijoiden vanhempien kohtaamiseen ja tukemiseen.

2020-luvun koulussa on välttämätöntä, että ”jokaisella lapsella ja nuorella on käytettävissään asianmukaiset laitteet ja käytön tukipalvelut digitaalisen oppimisen mahdollistamiseksi” (selonteko). Samalla tulee huolehtia siitä, että lapset, joilla on oppimisvaikeuksia, saavat ohjausta ja tukea digitaalisissa laitteissa olevien oppimista (lukemista, kirjoittamista, hahmottamista, muistiinpanojen tekemistä, ajanhallintaa ym.) helpottavien ohjelmien ja sovellusten käytössä.

Tavoitteet vuoteen 2040 mennessä ovat hyvät ja kattavat, mutta niihin olisi tärkeää lisätä yksi keskeinen tavoite omaksi, erilliseksi kohdaksi:

Varhaiskasvatuksessa ja perusopetuksessa kiinnitetään erityistä huomiota oppimisvaikeuksia kokevien tai muusta syystä tiiviimpää tai erityistä tukea tarvitsevien lasten ja nuorten oppimiseen.

Jotta oppimisvaikeuksia tai muita oppimisen haasteita kokevien lasten ja nuorten koko potentiaali saadaan heidän itsensä ja yhteiskunnan käyttöön, heidän oppimiseensa tulee kiinnittää aivan erityistä huomiota, eli tässä mielessä toteuttaa varhaiskasvatuksen ja perusopetuksen toiminnassa positiivista diskriminaatiota. Lisäksi on niin, että kun riittävillä resursseilla ja toimenpiteillä varmistetaan, että tiiviimpää tai erityistä tukea tarvitsevat lapset ja nuoret voivat hyvin, kaikki lapset ja nuoret voivat hyvin. Vain tietoisesti panostamalla (erityistä) tukea tarvitsevien lasten ja nuorten oppimiseen voidaan perusopetuksessa varmistaa, että jokaisella lapsella ja nuorella on sen päättyessä riittävät perustaidot ja oppimisvalmiudet toisen asteen opintoihin.

Kommentit lukuun 3.2 Toinen aste

Toisella asteella opiskelu on siirtynyt pysyvästi aiempaa enemmän digitaalisiin oppimisympäristöihin ja digitaalisille alustoille. Niitä kehitetään ja kokeillaan opetuksessa nopealla aikataululla, ja usein opiskelijoiden täytyy omaksua ja ottaa haltuunsa useampien digitaalisten ympäristöjen ja alustojen käyttö. On ensiarvoisen tärkeää, kuten selonteossa todetaan, että ”digitaalisia oppimisympäristöjä ja -ratkaisuja kehitetään vastaamaan erilaisten oppijoiden tarpeisiin”. Yhteistyötä kehittämisessä tulee

tehdä paitsi koulutuksen järjestäjien kesken ja työelämän kanssa myös erilaisten oppijoiden kanssa. Oppimisvaikeuksien kokemusasiantuntijat tulee ottaa kehittämiseen mukaan ja heiltä tulee aktiivisesti kerätä käyttäjäkokemuksia. Panostus kannattaa, sillä kun ympäristöt ja alustat ovat toimivia ja helppokäyttöisiä/ saavutettavia opiskelijoille, joilla on oppimisvaikeuksia, ne ovat sitä kaikille opiskelijoille.

Jo perusopetuksessa tulee tuen ja oppimista ja opiskelua tukevien keinojen ja apuvälineiden avulla varmistaa, ettei oppimisvaikeus ole este lukio-opinnoille. Edelleen luki- tai matematiikan vaikeus on usein syy hakeutua ammattiopintoihin, vaikka oma kiinnostus ja muut taipumukset ohjaisivat lukio-opintoihin. Tämä johtaa helposti opiskelumotivaation puutteeseen ja vaikeuksiin löytää itselle sopivaa opiskelualaa/ammattia.

Myös lukiossa toteutettavan määrällisen ja laadullisen tuen seuranta ja valvonta on tärkeää, jotta parhaat käytännöt saadaan yhdenvertaisesti valtakunnallisesti käyttöön. Tuen toteutumista seurattaessa ja kehitettäessä tulee aktiivisesti kuulla opiskelijoita, joilla on oppimisvaikeuksia tai muita oppimisen haasteita.

Opiskelun digitalisoituminen antaa hyvät mahdollisuudet kehittää monikanavaista, ajasta ja paikasta riippumatonta oppimista ja opetusta. Mahdollisuus yksilölliset oppimisen tavat huomioivaan opiskeluun ja opetukseen lisääntyy, mikä voi edistää erityisesti oppimisvaikeuksia kokevien opiskelijoiden oppimista ja hyvinvointia. Digitaalisten oppimisympäristöjen, digitaalisen pedagogiikan ja ”palveluekosysteemin” (selonteko) kehittämiseen tulee ehdottomasti ottaa mukaan järjestöt (Datero ja Erilaisten oppijoiden liitto), joissa digitaalisissa ympäristöissä toimimista on tarkasteltu jo vuosien ajan erilaisten oppijoiden/oppimisen haasteita kokevien näkökulmasta.

Kommentit lukuun 3.3 Korkeakoulut

Kuten selonteossa todetaan, korkeakoulutuksen saavutettavuutta aliedustetuille ryhmille tulee voimakkaasti edistää. Tässä ihan keskeinen ryhmä on opiskelijat, joilla on oppimisvaikeuksia (luki-, matematiikan, hahmottamisen vaikeus). Tämä ryhmä olisi syytä nostaa tavoitteissa erikseen esiin, koska ryhmä on suuri ja sisältää valtavasti piilossa olevaa potentiaalia. Tälle ryhmälle kohdistettavat korkeakoulutuksen saavutettavuutta edistävät toimenpiteet ovat myös melko hyvin tiedossa, ja hyviä käytäntöjä, jotka tulisi saada kaikkien korkeakoulujen käyttöön, on jo olemassa. Selonteossa tämä ryhmä lienee sisällytetty nyt ryhmään ’toimintarajoitteiset’, mikä ei vastaa kapea-alaisia oppimisvaikeuksia kokevien kokemusta omasta toimintakyvystä.

Useimmissa korkeakouluissa lukivaikeus otetaan pääsykokeissa huomioon. Erityisjärjestelyissä on kuitenkin paljon vaihtelua ja yhtenäisten käytänteiden kehittäminen olisi sekä korkeakoulujen että opiskelemaan pyrkivien etu. Aina ei ymmärretä, että esimerkiksi lukivaikeuksiselle hakijalle lisäaika tai rauhallinen tila voivat mahdollistaa osaamisen osoittamisen ja ratkaista lopputuloksen. Osaamisvaatimukset ovat kuitenkin samat kaikille. Korkeakouluopintojen aikana tulee varmistaa ohjauksen ja tuen riittävyys, jotta opiskelijat myös valmistuvat kohtuullisessa ajassa. Tärkeää on, että korkeakouluissa tiedostetaan oppimisvaikeuksisten opiskelijoiden olemassaolo, että

oppimisvaikeuksista puhutaan avoimesti ja että mahdollisuudesta tuen saamiseen kerrotaan heti opintojen alussa.

Kommentit lukuun 3.4 Tiede ja tutkittu tieto

-

Kommentit lukuun 3.5 Vapaa sivistystyö

-

Kommentit lukuun 3.6 Jatkuva oppiminen – työuran aikainen oppiminen

Tällä hetkellä yhteiskunnastamme puuttuu kokonaan tuki ja palvelu aikuisille, joilla on oppimisvaikeuksia. Heistä osa on työelämässä, osa työelämän ulkopuolella. Järjestöissä on hankerahoituksella kehitetty hyviä ja vaikuttavia käytäntöjä (kuten Erilaisten oppijoiden liitossa kehitetty 'Oppimisen olohuone' -malli) näiden aikuisten tukemiseen, jotta he löytävät itseluottamuksensa oppijana, oman oppimispotentialinsa ja tarvitsemansa oppimisvaikeuden kompensointikeinot. Olemassa olevissa aikuisten ohjauspalveluissa tulisi olla mahdollisuus ohjata aikuiset, joilla opiskelun tai työllistymisen vaikeuden taustalla on oppimisvaikeus, aikuisten oppimisvaikeuksia ja muita oppimisen haasteita ymmärtävään asiantuntijapalveluun. Tällaiselle palvelulle on valtava kysyntä.

Kommentit lukuun 3.7 Opetus-, ohjaus- ja muu henkilöstö

Kuten selonteossa todetaan, varhaiskasvatuksen ja perusopetuksen ammattihenkilöstön koulutusta tulee kehittää. Jotta oppimisvaikeudet tunnistetaan mahdollisimman varhain ja lapsi saa oikeanlaista tukea omassa ryhmässään varhaiskasvatuksen ja perusopetuksen normaalissa arjessa, kaikkien opettajien – ei vain erityisopettajien – koulutukseen tulee sisällyttää aiempaa huomattavasti enemmän erityispedagogisia ja oppimisvaikeuksiin liittyviä sisältöjä. Täydennyskoulutuksessa tätä osaamista (kohtaaminen, tunnistaminen, tuen keinot) tulee voida säännöllisesti päivittää.

Myös tässä sisältöjen kehittämiseen ja koulutusten tuottamiseen tulee ottaa oppimisvaikeusjärjestöt aktiivisesti mukaan.

Kommentit lukuun 3.8 Taide- ja kulttuurikasvatus ja -opetus ja taiteen perusopetus

-

Kommentit lukuun 3.9 Opintotuki

-

Kommentit lukuun 3.10 Ruotsinkielisen koulutuksen tilanne, tavoitteet ja toimenpiteet

-

Kommentit lukuun 3.11 Maahanmuuttajataustaisten oppiminen ja oppimispolut

Maahanmuuttajataustaisilla lapsilla ja nuorilla on yhtä lailla oppimisvaikeuksia kuin kantasuomalaisillakin. Heidän oppimisvaikeutensa peittyvät kuitenkin usein kielitaidon puutteisiin. Osaamista tarvitaan ja tulee kehittää maahanmuuttajataustaisten lasten ja nuorten

oppimisvaikeuksien tunnistamiseen, ja tässä tulee tehdä tiivistä yhteistyötä järjestöjen kanssa (ks. Monikieliset erilaiset oppijat ry).

Oppimisvaikeuksista ja erilaisista kielen kehityksen häiriöistä johtuen maahanmuuttajataustaisten lasten ja nuorten suomen/ruotsin kielen oppiminen voi olla hidasta ja jäädä pysyvästi heikolle tasolle. Erityisen vaikea tilanne on, jos lapsen kotona vanhemmat osaavat suomea/ruotsia huonosti eivätkä ehkä omista oppimisvaikeuksistaan johtuen edisty kielen oppimisessa. Hyvä kielitaito on kaiken muun tiedollisen ja kulttuurisen oppimisen edellytys, ja on ensiarvoisen tärkeää kehittää kielen oppimisen ja opetuksen keinoja siten, että ne tukevat myös niitä lapsia ja nuoria, joilla kielen oppimisessa on erityisiä haasteita.

Kommentit lukuun 4. Koulutus- ja tutkimusjärjestelmän tilannekuva ja keskeiset muutostekijät. Pyydämme tarvittaessa kirjaamaan vain tiiviin yleisen lausunnon luvusta ja yksityiskohtaisesti vain tärkeimmät kommentoitavat tai mahdollisesti puuttuvat asiat

-

Reinikainen Sarianna
Erilaisten oppijoiden liitto ry